

CONCEPTUL REZILIENȚEI STRATEGICE DE APĂRARE

CONCEPT OF STRATEGIC DEFENSE RESILIENCE

*Lect. univ. dr. Andreea DRAGOMIR**

Rezumat: *Articolul propune o abordare a conceptului de reziliență strategică, concept care poate contribui la menținerea funcționării esențiale a statelor și organizațiilor în fața unor amenințări diverse.*

La nivel național, dezvoltarea rezilienței strategice implică angajamentul factorilor de decizie politici și colaborarea între diferitele instituții ale statului. De asemenea este necesară alocarea adecvată a resurselor și crearea structurilor adecvate pentru a face față crizelor și pentru a asigura funcționarea continuă a serviciilor esențiale.

La nivel internațional, consolidarea rezilienței strategice presupune colaborarea și cooperarea între state și organizații internaționale. Schimbul de experiențe, bune practici și asistența reciprocă pot contribui la creșterea capacității de răspuns la situații de criză la nivel global. La nivelul Uniunii Europene, Busola strategică reprezintă o modalitate prin care UE poate consolida autonomia și capacitatea sa de a face față provocărilor de securitate. Prin angajamentul față de valorile sale și prin cooperare internațională, UE poate contribui la un viitor mai sigur și mai prosper pentru cetățenii săi și pentru întreaga comunitate globală.

Cuvinte cheie: *reziliență strategică, apărare națională, pandemie, busolă strategică, securitate.*

Abstract: *The article proposes an approach to the concept of strategic resilience, a concept that can contribute to maintaining the essential functioning of states and organizations in the face of various threats.*

At the national level, the development of strategic resilience involves the commitment of political decision-makers and collaboration between the various institutions of the state, and the appropriate allocation of resources and the creation of appropriate structures to deal with crises and to ensure the continued operation of essential services is necessary.

At the international level, strengthening strategic resilience requires collaboration and cooperation between states and international organizations. Sharing experiences, best practices and mutual assistance can help increase global crisis response capacity. At the level of the European Union, the strategic compass is a way in which the EU can strengthen its autonomy and ability to face security challenges. Through commitment to its values and international cooperation, the EU can contribute to a safer and more prosperous future for its citizens and the entire global community.

Keywords: *strategic resilience, national defense, pandemic, Strategic Compass, security.*

* Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Facultatea de Drept, România, email: andreea.dragomir@ulbsibiu.ro.

Introducere

Reziliența strategică este un concept complex și multidimensional, ce a fost abordat din diverse perspective, cum ar fi cea economică, politică, socială și geografică. Biggs și colegii lui (2012)¹ susțin că reziliența poate fi aplicată la nivel strategic, depășind limitările regionale și fiind relevantă pentru state sau organizații. Reziliența strategică implică dezvoltarea unei versiuni robuste și echilibrate a conceptului, care să permită implementarea eficientă în practică, în vederea promovării progresului și bunăstării comunităților umane. Aceasta se referă la capacitatea unui stat, regiune sau organizație de a rezista și de a se adapta la diverse șocuri, indiferent de domeniul lor de activitate sau de originea geografică. Menținerea funcțiilor esențiale și abilitatea de a gestiona și recupera de la efectele negative pe termen mediu și lung sunt elemente cheie pentru dezvoltarea durabilă și evoluția entităților respective.

Dimensiunea rezilienței strategice de apărare reprezintă un aspect esențial în domeniul securității și apărării. Aceasta implică capacitatea unei țări de a se adapta și de a face față diverselor amenințări și situații de criză, în vederea protejării securității naționale și a cetățenilor săi.

Reziliența strategică în domeniul apărării presupune adoptarea unor măsuri proactive pentru a consolida capacitățile și resursele necesare pentru a face față provocărilor. Aceasta include investiții în modernizarea și diversificarea forțelor armate, dezvoltarea infrastructurii critice și a capacităților de comunicații, precum și implementarea unor politici și strategii de gestionare a crizelor.

Dimensiunea națională

Este de o importanță crucială ca în perspectiva națională să se acorde o atenție constantă și esențială dezvoltării rezilienței strategice a țării. Factorii de decizie politici și reprezentanții puterilor statului trebuie să colaboreze în mod armonios, având în vedere bunăstarea locuitorilor și stabilitatea instituțională. Indiferent de alianțele și organizațiile internaționale la care țara este parte, este crucial să se aloce resurse și să se creeze structuri capabile să facă față primelor șocuri ale potențialelor crize, indiferent de cauzele care le-au generat. Un stat trebuie să dețină capacitatea de a reacționa în timp real și proporțional la situațiile de criză sau incidente, cu efecte tangibile asupra vieții de zi cu zi a populației și societății în ansamblu. Buna funcționare a guvernului, reputația sa globală, menținerea păcii, a securității, a fericirii și a prosperității poporului său se bazează în mare măsură pe această dimensiune².

Potrivit Strategiei Naționale de Apărare a Țării 2020-2024³, unul dintre aspectele noi introduse de acest document este importanța

¹ R., Biggs, Schlutter, M., Bohensky, E., and BurnSilver, S.B., *Towards principles for enhancing the resilience of ecosystem services*, Annual Review of Environment and Resources, 2012 DOI: 10.1146/annurev-environ-051211-123836.

² D.M. Vesmaș, „Fenomenul guvernării”, Ed. Burg, 2003, p. 7.

³ Administrația Prezidențială, *Strategia Națională de Apărare a Țării 2020-2024*, disponibil la https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, accesat la 19.07.2023.

dimensiunii de reziliență, care devine din ce în ce mai evidentă. Reziliența strategică implică adoptarea unei abordări flexibile și cuprinzătoare a sistemelor, pentru a reduce riscurile și a crește capacitatea de adaptare în fața crizelor. Reziliența acoperă toate etapele unei situații de criză, de la prevenție la adaptare și limitarea efectelor negative. Aceasta implică transformări pozitive pentru a satisface nevoile prezentului și ale viitorului.

Carta Albă a Apărării din 2021 stabilește direcțiile și acțiunile necesare pentru atingerea obiectivelor politicii de apărare. Într-o abordare cuprinzătoare, Carta Albă ia în considerare consolidarea cooperării interinstituționale pe toate nivelurile, inclusiv în ceea ce privește dimensiunea de reziliență. Aceasta implică responsabilitatea Ministerului Apărării Naționale în promovarea și dezvoltarea rezilienței strategice în țară.

Pandemia COVID-19 a evidențiat problemele României în domeniul sănătății, infrastructurii digitale și în alte domenii. Lipsa unor active și a capacității de cooperare între structurile administrative a condus la întârzieri și blocaje în furnizarea de produse și servicii, consumând resurse financiare importante. Pandemia a dezvăluit deficiențe în aprovizionarea cu echipamente de protecție și materiale sanitare, precum și lipsa capacităților de producție a acestora. Pierderea locurilor de muncă și criza politică au amplificat situația de criză în diferite sectoare ale economiei. Lipsa planurilor de contingență, grupurilor de lucru eficiente și comunicarea deficitară au afectat capacitatea de reacție a țării.

Pentru o reziliență strategică eficientă, România ar trebui să abordeze o transformare societală și organizațională. Conceptul de "dezvățare" ar putea fi aplicat pentru eliminarea metodelor și căilor care blochează activitatea⁴. Este crucial să analizăm în mod constant realitatea și să ne adaptăm la schimbări. Schimbarea comportamentului liderilor este esențială în acest proces. Responsabilitatea factorilor de decizie la nivel național și voința politică sunt cruciale pentru dezvoltarea unui sistem rezilient. Pentru a fi rezilienți la nivel național și regional, trebuie să luăm în considerare sectoarele economice, sociale, geografice și culturale care pot fi afectate și pot duce la disfuncționalități și crize majore, generând tensiuni sociale și conflicte.

Este important să analizăm efectele pandemiei, care a afectat întreaga lume, asupra tuturor aspectelor vieții, pentru a învăța lecții referitoare la modul de acțiune și măsurile luate. Acest lucru ne va ajuta să dezvoltăm o strategie de reziliență care să facă mai ușor absorbția șocurilor și riscurilor în viitor. Există deja studii care abordează aceste aspecte, din diferite perspective, inclusiv din perspectivă medicală și interdisciplinară, însă este nevoie de o viziune integrată și coerentă.

Un studiu realizat de Yale Medicine⁵ a identificat câteva lecții importante referitoare la pandemie. În primul rând, oamenii au demonstrat

⁴ M. Morais-Storz, și Nguyen, N., *The role of unlearning in metamorphosis and strategic resilience*, in The Learning Organization, February 2017, DOI: 10.1108/TLO-12-2016-0091.

⁵ G. Romani, Francesca Dal Mas, Maurizio Massaro, Lorenzo Cobianchi, Mirko Modenese, Amelia Barcellini, Walter Ricciardi, Paul Barach, Rossella Luca și Maria Ferrara, *Strategii de sănătate a populației pentru a sprijini reziliența spitalelor și unităților de terapie intensivă*

că au capacitatea de a fi rezilienți în fața situațiilor de criză, adaptându-se și găsind modalități de a face față provocărilor. În al doilea rând, pandemia a subliniat importanța conexiunii umane și a sprijinului comunității în momente dificile. Colaborarea și solidaritatea au fost cheia pentru a depăși obstacolele și pentru a oferi susținere reciprocă. În plus, studiul evidențiază că tehnologia a avut un rol semnificativ în gestionarea pandemiei, oferind instrumente și soluții care au facilitat comunicarea, monitorizarea și furnizarea de servicii de sănătate. În ansamblu, aceste concluzii subliniază importanța rezilienței individuale și colective, a comunității și a tehnologiei în fața situațiilor de criză.

Dimensiunea regională sau organizațională

Reziliența strategică, în context regional sau organizațional, este crucială pentru menținerea unui nivel ridicat de trai, dezvoltare durabilă și progres. Totuși, obstacolele generate de interesele individuale ale entităților sau statelor membre pot necesita armonizare pentru a asigura un echilibru macroeconomic și social stabil, cu securitate înaltă, conferind regiunii un rol important de putere la nivel global.⁶

Importanța constă în capacitatea acestui centru de putere global să mențină o coeziune și coerență interne, să acționeze unitar în interesul său general și să reușească să armonizeze interesele tuturor membrilor săi la un nivel rezonabil.

Pandemia COVID-19 a demonstrat necesitatea unei îmbunătățiri și consolidări a conceptului de reziliență strategică la nivel european, pentru a aborda provocările, crizele și alte șocuri cu mai multă eficiență. În fazele incipiente ale pandemiei, reacțiile inițiale ale statelor membre ale Uniunii Europene (UE) au indicat o tendință de individualism, punând sub semnul întrebării coeziunea și unitatea UE. Cu toate acestea, pe parcurs, UE a reușit să-și articuleze interesele comune.

În acest context, atât UE, cât și alte țări membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), au propus o inițiativă nouă în domeniul sănătății, concentrându-se pe crearea de lanțuri de aprovizionare reziliente și diversificate pentru a aborda urgențele de sănătate publică⁷.

Pe măsură ce pandemia avansa, lanțurile de aprovizionare ale companiilor europene au suferit în primele etape, din cauza închiderii frontierelor și oprirea fabricilor. Cu toate acestea, odată cu redeschiderea frontierelor pentru comerțul cu mărfuri, producția industrială s-a putut relua rapid, reușind să revină la nivelul anterior cu o scădere de doar 80% în trimestrul al doilea al anului 2020.

în timpul pandemiei de COVID-19: experiența italiană, Managementul Sănătății Populației, aprilie 2021, 174-181, disponibil la <http://doi.org/10.1089/pop.2020.0255>, accesat la 19.07.2023.

⁶ Organizația Mondială a Sănătății, *Listări cu răspunsul OMS la COVID-19*, Timeline of WHO's Responseto COVID19, 29 iunie 2020, disponibil la <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline>, accesat la 19.07.2023.

⁷ C. Băhnăreanu, Impactul economic al pandemiei de COVID-19 la începutul anului 2020, în: *Impact Strategic*, 2020, nr. 2, p. 88.

Impactul crizei circuitelor integrate asupra industriei producției de computere, industriei auto și altor sectoare dependente de sistemele și rețelele informatice a fost considerabil, cu creșterea cererii, declinul producției și problemele din lanțurile de aprovizionare afectând piața unică a UE. Aceste provocări, generate de pandemie în Europa, continuă să aibă efecte la doi ani de la debutul crizei. În această perspectivă, abordarea serioasă și atentă a rezilienței strategice este necesară, având în vedere diferențele de opinie referitoare la interconectarea dintre autonomia strategică și reziliența strategică a UE.

Administrația Trump a accentuat conceptul de autonomie strategică a Europei în contextul în care politica americană s-a concentrat pe regiunea Asia-Pacific. Totuși, Europa se confruntă în prezent cu provocări de securitate care pot afecta economia sa și pare să nu aibă resursele necesare pentru a le rezolva. În acest context, este crucial să definim rolul Uniunii Europene într-o lume în care resursele sunt limitate, iar noi actori puternici, precum China, India, Brazilia, SUA și Rusia, impun propriile lor condiții și interese. Conferința privind viitorul Europei joacă un rol vital în conturarea scenariilor pentru viitoarele strategii și politici europene.

Busola Strategică reprezintă un instrument pentru a operaționaliza autonomia strategică a Uniunii Europene (UE) prin clarificarea ambițiilor și nevoilor sale de capacități strategice și operaționale. Aceasta nu implică izolare sau acțiuni unilaterale, ci se concentrează pe definirea unui scop propriu și consolidarea puterii UE pentru a-și atinge obiectivele prin cooperare cu partenerii sau prin inițiative independente, în funcție de situații. Astfel, autonomia strategică este un proces continuu de conducere în diverse domenii, evitând să fie un obiectiv static în timp⁸.

Busola strategică oferă o evaluare comună mediului strategic al UE și amenințărilor cu care se confruntă. Documentul propune acțiuni concrete pentru consolidarea capacității UE de a răspunde în situații de criză și de a-și proteja securitatea și cetățenii. Aceasta acoperă aspectele cheie ale securității și apărării și se concentrează pe acțiune, investiții, parteneriate și securitate. Acești piloni sunt prioritari pentru îmbunătățirea capacităților UE de a răspunde la amenințări și de a promova securitatea la nivel regional și global.

Prin implementarea măsurilor propuse în cadrul Busolei strategice, UE urmărește să-și consolideze poziția și să-și sporească eficiența în domeniul securității și apărării. Acest lucru implică angajamentul ferm al statelor membre de a investi în resursele necesare, de a dezvolta capacități militare și civile adecvate și de a consolida parteneriatele cu alte state și organizații relevante.

Busola strategică reprezintă un cadru cuprinzător și coerent, care oferă direcție și orientare în eforturile UE de a face față provocărilor de securitate și de a-și proteja cetățenii. Implementarea sa eficientă și în timp util poate contribui la consolidarea capacității UE de a acționa în mod

⁸ Bogzeanu, C. *Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19?* În: *Impact Strategic*, 2020, nr. 2, p. 127.

coordonat și decisiv în situații de criză, asigurând astfel securitatea și stabilitatea în regiune și dincolo de granițele sale.⁹

Europa trebuie să învețe limbajul puterii pentru a face față provocărilor din vecinătatea sa. Abordarea comună a autonomiei strategice poate facilita acțiuni comune. La nivel național, armonizarea rezilienței strategice depinde de decizia politică și de modul în care se urmăresc și se materializează interesele statului.

Interesant este faptul că UE a adoptat acest document cu doar trei zile înainte de summit-ul extraordinar al NATO, unde liderii statelor membre NATO au discutat despre situația din Ucraina. Declarația emisă după summit-ul NATO a caracterizat situația actuală de securitate ca fiind cea mai gravă amenințare la adresa securității euro-atlantice în decenii¹⁰. În documentul Busola strategică, care a fost publicat într-un context marcat de război, Turcia, un important membru NATO cu forțe armate puternice și cu o istorie de 70 de ani în cadrul NATO, este menționată drept o amenințare pentru UE în regiunea Mediteranei de Est¹¹.

Parteneriatele strategice

Parteneriatele au avut întotdeauna o importanță fundamentală în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene (PSAC). În trecut, diverse state partenere au contribuit la misiunile și operațiunile desfășurate în cadrul PSAC, existând numeroase acorduri de parteneriat în vigoare pentru a asigura colaborarea Uniunii Europene (UE) cu state non-UE și organizații regionale/internaționale în domeniul securității și apărării. De exemplu, țări precum Canada, Chile, Georgia, Moldova, Norvegia, Serbia, Turcia, Elveția și Ucraina au participat direct cu personal la misiunile conduse de UE. UE menține, de asemenea, aproximativ 20 de acorduri-cadru de parteneriat (FPA) pentru misiuni și

⁹ Daniel Fiott and Gustav Lindstrom, *Strategic Compass: New Bearings for EU Security and Defence?* (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2021), disponibil la https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_171_0.pdf, accesat la 21.07.2022.

¹⁰ Tulun, Teoman Ertuğrul, *EU Strategic Compass for Security and Defence Shows the Wrong Course at the Worst Possible Time* in Center For Eurasian Studies (AVİM), Analysis No.2022 / 6. April 04.2022, disponibil la <https://avim.org.tr/en/Analiz/eustrategic-compass-for-security-and-defence-shows-the-wrong-course-at-the-worstpossible-time>, accesat la 21.07.2022.

¹¹ Această caracterizare pare dificil de explicat rațional în timp ce Europa se confruntă cu un război. Cu toate acestea, unele surse din presa greacă furnizează indicii cu privire la posibilele surse ale acestei caracterizări iraționale. Declarația Consiliului European din 25 martie 2021 se referă la secțiunea est-mediteraneană a declarației și a fost emisă în urma unei videoconferințe informale. În cadrul acestei declarații, au fost abordate teme precum COVID-19, piața unică, politica industrială, digitală și economia, precum și situația din Mediterana de Est și Rusia. Turcia a considerat referința la secțiunea est-mediteraneană a declarației ca fiind în contradicție cu dreptul internațional, practica și chiar acquis-ul UE. Au subliniat că este regretabil și nevizionar pentru UE să vadă o țară candidată și un aliat NATO într-o manieră atât de superficială. Pentru a înțelege mai bine contextul referințelor la Turcia în declarația respectivă, se poate consulta lucrarea intitulată "Busola strategică: noi direcții pentru UE" publicată de Institutul de Studii de Securitate al Uniunii Europene (EUISS) la sfârșitul anului 2021. Aceasta oferă o perspectivă mai detaliată și analitică asupra subiectului.

operațiuni de gestionare a crizelor, inclusiv cu Australia, Canada, Chile, Islanda, Iordania, Republica Coreea, Vietnam și alte state. Cu toate acestea, parteneriatele în cadrul PSAC nu se limitează doar la contribuții de personal și acorduri. De fapt, UE a utilizat PSAC pentru a sprijini anumite state în consolidarea capacității lor de a face față provocărilor în domeniul securității și apărării. Cele patru misiuni de pregătire militară ale UE existente în Republica Centrafricană, Mali, Mozambic și Somalia demonstrează modul în care UE colaborează cu guvernele gazdă pentru a contribui la reforma și pregătirea sectorului de securitate.¹²

De asemenea, această abordare extinsă a parteneriatelor în domeniul securității și apărării oferă Uniunii Europene (UE) posibilitatea de a reflecta asupra parteneriatelor strategice din trecut, care pot fi considerate problematic sau lipsite de sens în contextul actual al schimbărilor geopolitice. De exemplu, UE menține încă parteneriate strategice cu Rusia și China, însă conținutul și scopul acestor parteneriate sunt discutabile astăzi, având în vedere că aceste țări au devenit concurenți strategici pentru UE. Un exemplu relevant este parteneriatul strategic UE-Rusia, semnat în 2011, cu trei ani înainte ca Rusia să invadeze Ucraina. În acest sens, parteneriatele de securitate și apărare ale UE se bazează pe o fundamentare normativă, deoarece Consiliul UE a subliniat clar că aceste parteneriate ar trebui să se construiască pe baza valorilor comune și să contribuie la respectarea dreptului internațional și a regulilor într-o ordine multilaterală¹³.

Având în vedere creșterea autoritarismului în relațiile internaționale, parteneriatele UE în domeniul securității și apărării pot sprijini o ordine globală deschisă și multilaterală. Astfel, busola strategică oferă o oportunitate de a reevalua modalitatea în care UE dezvoltă și aprofundează parteneriatele sale într-o eră a competiției strategice. Este important ca UE să abordeze aceste parteneriate într-un mod coerent cu valorile sale și să asigure că acestea contribuie la promovarea unei ordini internaționale bazate pe respectul dreptului internațional și pe cooperare multilaterală.

În vederea dezvoltării și consolidării relațiilor de cooperare în domeniul apărării, parteneriatele strategice sunt concepute pentru a implementa componenta militară și de securitate, pe baza intereselor comune ale NATO, UE și vecinătății estice. Regiunea extinsă a Mării Negre este considerată o zonă strategică de interes major pentru România din perspectiva militară, economică, energetică și comercială. Amenințările și riscurile din această regiune necesită un răspuns coordonat din partea statelor riverane și a aliaților lor. Datorită poziționării sale strategice, România are un rol cheie în asigurarea securității și stabilității euro-atlantice în regiune, atât prin eforturi individuale, cât și alături de partenerii săi.

În contextul actual al mediului internațional și al evoluțiilor sale în domeniul securității, cooperarea internațională în domeniul apărării are obiective bine definite, care corespund obiectivelor generale de politică externă ale României. Continuarea cooperării bilaterale cu partenerii strategici și cu ceilalți aliați din cadrul NATO și UE, precum și cu statele

¹² F. Daniel Fiott and Gustav Lindstrom, *op. cit.*, p. 42.

¹³ F. Daniel Fiott and Gustav Lindstrom, *op. cit.*, p. 43.

vecine și cele din zonele de interes strategic pentru țara noastră, contribuie la consolidarea credibilității Armatei române și la susținerea intereselor naționale de securitate.

România, în calitate de stat aliat și promotor al stabilității regionale și internaționale, își consolidează poziția prin participarea activă în misiunile și operațiile NATO, UE, ONU și OSCE. Aceasta contribuie la rolul său de pol regional de securitate și la întărirea securității euroatlantice. Pentru a-și consolida poziția regională, România trebuie să susțină cooperarea regională și să dezvolte cadrul juridic al cooperării internaționale în domeniul apărării. Implementarea declarației "Action for Peacekeeping"¹⁴ a ONU este esențială pentru participarea cu succes a României în operațiile de pace, inclusiv prin politică de toleranță zero față de abuzuri și exploatare sexuală, pregătire specifică a personalului și asigurarea echipamentului adecvat.

Concluzii

Dezvoltarea rezilienței strategice la nivel național și internațional este esențială pentru a asigura stabilitatea, securitatea și bunăstarea în fața provocărilor complexe și în continuă evoluție. O abordare multidimensională a rezilienței strategice a apărării implică integrarea eforturilor politice, economice, sociale și militare pentru a asigura o capacitate amplă de răspuns și adaptare la situații de criză. În acest sens, cooperarea interinstituțională și parteneriatele cu alți actori naționali și internaționali joacă un rol crucial în dezvoltarea și implementarea strategiilor de reziliență strategică.

Obiectivul principal al dimensiunii de reziliență strategică a apărării este de a consolida capacitatea unei țări de a face față amenințărilor și de a-și proteja interesele naționale. Prin identificarea vulnerabilităților, dezvoltarea capacităților necesare și crearea unui cadru instituțional adecvat, o țară poate deveni mai rezistentă și mai pregătită pentru a răspunde la provocări și pentru a asigura securitatea și stabilitatea pe termen lung.

În concluzie, dimensiunea de reziliență strategică a apărării este esențială în asigurarea securității naționale și în protejarea cetățenilor. Prin investiții, colaborare și implementarea unor politici eficiente, o țară poate dezvolta capacitatea de a face față amenințărilor și de a-și asigura stabilitatea și prosperitatea pe termen lung.

BIBLIOGRAFIE

- BĂHNĂREANU C., Impactul economic al pandemiei de COVID-19 la începutul anului 2020, în: Impact Strategic, 2020;
- BIGGS, R., SCHLUTTER, M., BOHENSKY, E., AND BURNSILVER, S.B., Towards principles for enhancing the resilience of ecosystem services, Annual Review of Environment and

¹⁴ Traducere: Acțiune pentru menținerea păcii.

- Resources, 2012. DOI: 10.1146/annurev-environ-051211-123836;
- BOGZEANU, C. Apărarea europeană – schimbare de curs, în contextul pandemiei de COVID-19? În: Impact Strategic, 2020;
- FIOTT D., GUSTAV L., Strategic Compass: New Bearings for EU Security and Defence? (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2021, disponibil la https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/CP_171_0.pdf;
- MORAIS-STORZ M., NGUYEN N., The role of unlearning in metamorphosis and strategic resilience, in The Learning Organization, February 2017, DOI: 10.1108/TLO-12-2016-0091;
- ROMANI G., FRANCESCA D. M., MAURIZIO M., LORENZO C.I, MIRKO M., AMELIA B., WALTER R., PAUL B., ROSSELLA L., MARIA F., Strategii de sănătate a populației pentru a sprijini reziliența spitalelor și unităților de terapie intensivă în timpul pandemiei de COVID-19: experiența italiană, Managementul Sănătății Populației.aprilie 2021, DOI: 10.1089/pop.2020.0255
- TULUN, TEOMAN ERTUĞRUL, EU Strategic Compass for Security and Defence Shows the Wrong Course at the Worst Possible Time in Center For Eurasian Studies (AVİM), Analysis No.2022 / 6. April 04.2022, articol disponibil la <https://avim.org.tr/en/Analiz-eustrategic-compass-for-security-and-defence-shows-the-wrong-course-at-the-worstpossible-time>;
- VESMAȘ D.M., „Fenomenul guvernării”, Editura Burg, 2003;
- ORGANIZAȚIA MONDIALĂ A SĂNĂTĂȚII, Listings of WHO’s Responseto COVID-19. Timeline of WHO’s Responseto COVID19, 29 iunie 2020, disponibil la <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline>;
- CONSILIUL UE, O Busolă strategică pentru consolidarea securității și apărării UE în următorul deceniu, disponibil la <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2022/03/21/a-strategic-compass-for-a-stronger-eu-security-and-defence-in-the-next-decade/>;
- ADMINISTRAȚIA PREZIDENȚIALĂ, Strategia Națională de Apărare a Țării 2020-2024, disponibil la https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf.

